

QADIMGI MESOPATAMIYA MADANIYATI

SHDPI Tarix kafedrası o'qituvchisi **Bobojonov Behruz**
SHDPI 2-kurs talabasi **Otamurodov Doniyorbek**
SHDPI 1-kurs talabasi **Ergashov Javohir**
SHDPI 1-kurs talabasi **Bobosherov Bexruzbek**

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada qadimgi davlatlardan biri bo'lgan Qadimgi Bobil podsholigi va uning tarixi, paydo bo'lishi va madaniyati, hukmdorlari tarixda tutgan o'rni va savdo aloqalari hamda shaharlarni rivojlanishi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar : Frot, Dajla, Ashshur, Xammurapi, Xett, Shumer, Akkad

Kirish. Bobilning iqtisodiyoti, ijtimoiy-siyosiy tuzumi Xammurapining qonunlar to'plami, uning noib va amaldorlar bilan yozishmalari, xususiy hujjatlar orqali ma'lum. Qonunlar to'plamining tuzilishi Xammurapining jiddiy siyosiy tadbiri edi. Chunki bu to'plam Bobil davlat hokimiyatini mustahkamlash, bobil jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Qonunlar to'plami kirish, 287 moddadan iborat qonunlar va xulosani tashkil qilgan uch qismdan iborat. Qonunlarda bir necha bor yirik va mayda chorva to'g'risida eslatiladi. Ko'pincha qoramol dala ishlari, xirmon yanchish va yuk tashishga ijaraga berilgan. Hunarmandchilikning xilma-xil sohalari rivojlangan. Qonunda bajarilgan ishga qat'iy baho berilgan va ishning past sifati uchun hunarmand qattiq jazo olgan. Xammurapi qonunlar to'plamining 229-moddasida shunday deyiladi: «... quruvchi kishiga uy qurdi va o'z ishini mustahkam qilmadi. U qurgan uy yiqilib, uy egasini o'ldirib qo'ydi. Bu quruvchi o'linga hukm qilinishi lozim». Erkin kishini muvaffaqiyatsiz muolaja qilgan jarrohning barmoqlari chopilgan (218-modda). Butun Mesopotamiyaning yagona Bobil davlatiga birlashuvi savdoning rivojlanishiga qulay shart-sharoit yaratdi. Bobildan g'alla, xurmo, kunjut yog'i, jun va hunarmandchilik buyumlari eksport qilingan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Ushbu mavzuni yoritishda Qadimgi Bobilni tarixi va qonunlari hamda madaniyatiga etibor qaratilib Abdujabbor Kabirovning "Qadimgi sharq tarixi" R.Rajabovning "Qadimgi dunyo tarixi" Shuhrat Ergashevning "Qadimgi sivilizatsiyalar" kabi bir qator adabiyotlarda ma'lumotlar uchraydi

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Manbashunoslik, Matnshunoslik, Tahliliy, Taqqoslash.

TAHLIL VA NATIJALAR. Iqtisodiy tushkunlik, ko'chmanchi amoriy qabilalarining hujumi, Ur sulolasining yemirilishi Mesopotamiyada siyosiy tarqoqlikka olib keldi. Amoriy va Akkad davlatlari bir-birlari bilan shafqatsiz urushlar olib bordilar. Mil.avv. III ming yillik oxirida amoriy ko'chmanchi qabilalari dan birining sardori Naplanum Larsa shahrini kuchli davlatga aylantirdi. Uning vorislari davrida Issin va Ur shaharlari qo'shib olindi. Mil.avv. 1800-yillar atrofida Mesopotamiya janubidagi Larsa podsholidan tashqari, markaziy Mesopotamiyada Bobil shahri va Eshnunna shahar-davlatlari mavjud edi. Yuqori Mesopotamiya va Mari podsholigini mil.avv. XIX asr oxirida amoriy podsho Shamshi-Adad (1824–1870-yillar atrofida) davlati egallab olgan edi. Bu vaqtda O'rta Mesopotamiyada amoriylar sulolasi asoschisi, yo'lboshchi Sumuabum edi. O'zaro urushlar shahar-davlatlarni zaiflashtirdi. Larsa shahri ni Elam podshosi Aradsin (mil.avv.1833–1822-yillar) bosib oldi. Uning o'gli Elam hokimi Rimsin (mil.avv. 1822–1763-yillar) kanallar va ibodatxonalar barpo qildi. Rimsin davrida Uruk, Nippur, Issin va Larsa shaharlari Elamga qaram bo'ldi. Faqat podsho Xammurapi davrida bu shaharlar elamitlar qaramligidan ozod bo'ldi. Mesopotamiyada davlatlar

o'rtasida hudud da o'z hukmronligini o'rnatish uchun o'zaro urushlar uzoq davom etdi. Bu urushlar davomida asta-sekin Mesopotamiya ning markazida strategik jihatdan mudofaa va himoya uchun qulay joyda joylashgan Bobil (Bab-ili – «xudo darvozasi») shahri yuksala boshladi. Bu shaharda I Bobil yoki amoriylar sulolasi hukmronlik qilib, uning boshqaruvi tarixda qadimgi Bobil (mil. avv. 1894–1595-yillar) davri deb nom oldi. Mesopotamiyaning markazida joylashgan Bobil shahrining yangi siyosiy markaz sifatida roli kuchayadi. Ikki daryo oralig'ining qoq o'rtasida joy lashuvi, barcha sun'iy sug'orish inshootlarining va Old Osiyoning quruqlik va daryo yo'llarining tutashgan joyda o'rnatilgan Bobilning siyosiy, iqtisodiy markaz bo'lishiga qulay omillar edi. Bobilning gullab-yashnashi I Bobil sulolasining oltinchi podshosi Xammurapi (mil.avv. 1792–1750-yillar) davriga to'g'ri keladi. Xammurapi dono, uzoqni ko'ra oladigan davlat arbobi, ayyor diplomat, yirik strateg, adolatli qonunshunos va mohir tashkilotchi edi. Xammurapi Bobil uchun foydali bo'lgan ittifoqlar tuzishda mohir diplomat bo'lib, bu ittifoq o'z vazifasini o'tab bo'lgach, tezda undan voz kechgan. Xammurapi dastlab Larsa bilan ittifoq tuzadi va janubda Elamga qaram bo'lgan Ur va Is sin shaharlarini bosib oladi. Mari bilan ittifoq tuzib, Eshnunna shahrini bosib oladi. Unga xavfli raqib bo'lgan Elamni 10 yillik urushdan so'ng, Mari podshosi Zimrilim qo'shinlari bilan bir lashib, mil.avv. 1764-yilda yanchib tashlaydi. Mari bilan birga likda sobiq ittifoqchisi Larsani o'ziga bo'ysundirgach, Xammurapi mil.avv. 1759-yil Mari shahrini bosib oladi. Shimolda faqat zaiflashib qolgan Osuriya davlati qoladi. Uning yirik shaharlari Ashshur va Nineviya Bobil hokimiyatini tan oladi. Xammurapining 42 yillik hukmronligi davrida Bobil kichik shahardan butun Mesopotamiyani birlashtirgan yangi qudratli davlatning poytaxti, Old Osiyoning yirik siyosiy-iqtisodiy va madaniy markaziga aylanadi. Mesopotamiyada yagona markazlashgan davlat tashkil topadi. Davlat boshqaruvini samarali bo'lishi uchun qator tadbirlar amalga oshiriladi. Shu maqsadda Xammurapi mamlakatni ikki qismga: akkad tillarida so'zlashadigan, Shumer-Akkad xudolariga sig'inadigan asosiy hududga va Elam Suzasi, Yuqori Mesopotamiyaning xurrit-amoriy hududlarini o'z ichiga olgan alohida viloyatga bo'ldi. Xammurapining vorisi Samsuilin (mil.avv. 1749–1712-yillar) davrida Bobilda ichki ziddiyatlar kuchayib, qishloq jamoalari, jangchilar va boshqa soliq to'lovchilarning ahvoli yomonlashadi. Mil.avv. 1742-yilda Mesopotamiyaga shimoliy-sharqdan buyurilgan avval noma'lum bo'lgan «kass» etnonimidagi hind-yevropa qabilalari (akkadcha Kassu, zamonaviy fanda kassitlar o'zlarini kasp-kaspiy deb atagan) Gandash nomli yo'lbo'shchilari bilan bostirib kiradilar. Elam janubda Shumer shaharlariga bostirib kiradi. Sippar va Issin shaharlarida qo'zg'olon ko'tariladi. Shimoliy-g'arbda yangi Mitanni davlati vujudga keladi. Mitanni davlati Bobilni Kichik Osiyo va Sharqiy O'rta dengizi qirg'og'iga boradigan yo'llardan to'sib qo'ydi. Bobil davlati va jamiyati o'zining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tushkunlik davriga kirdi. Mamlakat chuqur ichki ziddiyatlar girdobida qoldi. Bobilning zaifligidan foydalangan Xetlar mil.avv. 1595-yilda Bobilni bostirib kirib, I Bobil sulolasini tugatdilar.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa o'rnida shuni aytish joizki ushbu maqolada Qadimgi Bobilni tarixi va madaniyati asosiysi Qadimgi Bobilda mashhur bo'lgan qonunlari haqida juda ko'p malumotlarga ega bo'ldim.Unda Xammurapi va uning islohotlari qonunlari xalqida qadirlanishi va amal qilishi haqida bilib oldik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdujabbor Kabirov "Qadimgi sharq tarixi". Toshkent-2016.Tafakkur nashriyoti 43-46-bet
2. R Rajabov "Qadimgi dunyo tarixi " Toshkent-2009. 23-bet
3. F.A.Boynazarov "Qadimgi dunyo tarixi". T.2004
4. Sh.Ergashev "Qadimgi sivilizatsiyalar". Toshkent-2016 91-bet

5. Baratov, K. (2024). SOME CONSIDERATIONS WITHIN THE CLASSIFICATION OF SOURCES ON THE HISTORY OF NAXHAB. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 11(03).
6. Бегалиев, Н. (2024). БУХОРО–ҚАРИШИ САВДО ЙЎЛИДА ЖОЙЛАШГАН САРДОБАЛАР. *Science and innovation*, 3(Special Issue 3), 141-144
7. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System // *Journal of Pharmaceutical Negative Results*. – 2022. – С. 984-989.
8. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes // *Journal of Survey in Fisheries Sciences*. – 2023. – Т. 10. – №. 1S. – С. 5000-5006.
9. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization // *Global Scientific Review*. – 2023. – Т. 13. – С. 7-10.
10. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' // *TADQIQOTLAR. UZ*. – 2024. – Т. 40. – №. 4. – С. 135-139.
11. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' // *TADQIQOTLAR. UZ*. – 2024. – Т. 40. – №. 4. – С. 135-139.
12. Ayonovna A. S. IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL GLOBALIZATION, THE NEED FOR ENVIRONMENTAL EDUCATION BECOMES A PRIORITY // *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*. – 2024. – Т. 4. – №. 07. – С. 30-35.
13. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION // *International Scientific and Current Research Conferences*. – 2024. – С. 94-97.
14. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI // *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*. – 2024. – Т. 12. – №. 1. – С. 20-24.
15. Azamova S. EKOLOGIK GLOBALLASHUV SHAROITIDA O 'ZBEKISTON TA'LIM MUASSASALARIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI // *Universal xalqaro ilmiy jurnal*. – 2024. – Т. 1. – №. 4. – С. 286-289.
16. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION // *BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT*. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 743-749.
17. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI // *Interpretation and researches*. – 2024.
18. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI // *Talqin va tadqiqotlar*. – 2024. – Т. 1. – №. 1.
19. Ayonovna A. S. A. A. S. YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING SAMARALI YO 'LLARI VA BOSQICHLARI // *Farg'ona davlat universiteti*. – 2023. – №. 6. – С. 136-136.
20. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. *YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI*, 1(01).